

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№2(4)/2024, 69-75

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

УДК: 78.01

DOI: [10.52754/16948823_2024_2\(4\)_12](https://doi.org/10.52754/16948823_2024_2(4)_12)

**“МУЗЫКАЛЫК МАДАНИЯТ” ТҮШҮНҮГҮНҮН МУЗЫКА ТААНУУДА
ТАЛДАНЫШЫ**

АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ “МУЗЫКАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА” В МУЗЫКОЗНАНИИ

ANALYSIS OF THE CONCEPT OF “MUSICAL CULTURE” IN MUSICOLOGY

Апжапар уулу Бектур

Апжапар уулу Бектур

Arjapar uulu Bektur

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

Акматакулов Улан Улукбекович

Акматакулов Улан Улукбекович

Akmatkulov Ulan Ulukbekovich

магистрант, Ош мамлекеттик университети

магистрант, Ошский государственный университет

master's student, Osh State University

“МУЗЫКАЛЫК МАДАНИЯТ” ТҮШҮНҮГҮНҮН МУЗЫКА ТААНУУДА ТАЛДАНЫШЫ

Аннотация

Макалада авторлор «маданият» түшүнүгүнө берилген илимий аныктамалардын ар түрдүү аспектилерин карашып, ошол түшүнүктүн маани-маңызына анализ жүргүзүшөт. Ошону менен бирге «көркөм маданият» түшүнүгүнө жана анын өзгөчө бир чакан системасы катары саналган «музыкалык маданият» категориясынын музыка таануудагы интерпретацияларына токтолушат.

Ачык сөздөр: маданият, көркөм маданият, музыка таануу, музыкалык маданият

АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ “МУЗЫКАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА” В МУЗЫКОЗНАНИИ

ANALYSIS OF THE CONCEPT OF “MUSICAL CULTURE” IN MUSICOLOGY

Аннотация

В статье авторы рассматривают различные аспекты научных определений понятия «культура» и анализируют смысл этого понятия. При этом они акцентируют внимание на понятии «художественная культура» и трактовках категории «музыкальная культура» в музыкознании, которая рассматривается как особая ее подсистема.

Abstract

In the article, the authors consider various aspects of scientific definitions of the concept “culture” and analyze the meaning of this concept. At the same time, they focus on the concept of “artistic culture” and interpretations of the category “musical culture” in musicology, which is considered as a special subsystem of it.

Ключевые слова: культура, художественная культура, музыкознание, музыкальная культура

Keywords: culture, artistic culture, musicology, musical culture

Маданият ар дайым эл агартуу, балдар жана өспүрүмдөргө билим берүү, алардын руханий жана нравалык калыптануусуна, эстетикалык идеалдарынын жаралышына таасир этип келген. Маданияттын маани-мазмунун кийинки муундарга өткөрүп берүүнүн өзү билим берүүнүн маанилүү функциясы болуп саналат. Албетте, бул жерде сөз маданий нарк-дөөлөттөрдүн негизинде калыптанган мурунку муундун тажрыйбасын кайталап коюу жөнүндө гана болгону жок. Кеп, ошол тажрыйбаны толуктоо жана тереңдетүү тууралуу болуп жатат.

Д. С. Лихачевдун концепциясына ылайык, маданият инсандын чыгармачыл дарамети менен байланышкан органикалык бүтүн кубулуш болуп саналат. Ал өзүнүн «Экология культуры» деген макаласында: «для жизни человека важна среда, созданная культурой его предков, ... культурная среда ... необходима для его духовной, нравственной жизни, длящего «духовной оседлости», для его привязанности к родным местам, для его нравственной самодисциплины и социальности» - деп адилет белгилеген.

Бизди курчап турган дүйнө – бул маданият дүйнөсү. Маданият сыяктуу аябай сыйымдуу жана татаал түшүнүккө так, бир жактуу аныктама берүү абдан кыйын. Ошондуктан көптөгөн изилдөөчүлөр маданиятка аныктама берүүдө бир нече подход бар экенин белгилешет:

- Маданият – бул адамзаттын бардык материалдык жана рухий баалуулуктарынын жыйындысы;
- Маданият – көп кырдуу, татаал, тарыхый өнүгүп туруучу коомдук кубулуш, дүйнөнү өздөштүрүү, материалдык жана рухий ишмердүүлүк чөйрөсүндө адамдын чыгармачыл дараметин ишке ашыруунун ыкмасы;
- Маданият – бул адамдар жашаган «асылдандырылган» чөйрө (Демокрит маданиятты «экинчи натура», б.а. экинчи жаратылыш деп эсептеген), ал чөйрө адамдарга гана таандык иш аракет ыкмасы жана ошол иш аракеттин жардамы аркылуу пайда болгон натыйжалардан түзүлөт.
- Маданият – бул адамдын курчап турган чөйрөнү жакшы тарапка өзгөртүүгө, «асылдандырууга» жөндөмдүү болгон күчү. Философияны жан дүйнөнү асылдандыруу катары карап, латынча «культура» терминин Цицерон дал ушундай контекстте колдонгон («philosophia cultura animi est»).

Азыркы учурдагы гуманисттик билим берүү парадигмасы маданияттуу адамды өстөрүүгө багытталган, ошондуктан инсандын маданиятынын ар түрдүү аспектилерин калыптандыруунун теория жана практика маселелери өзгөчө актуалдуу жана маанилүү болуп жатат. Билим берүүнүн мааниси жана максаты «билимдүү адамдан» «маданияттуу адамга» карай өзгөрүп жатат. В.И. Андреев, «маданияттын элементтери билим берүүнүн жаңыланган мазмунунун ядросун түзүшү керек жана балдарда ишмердүүлүк маданиятын, ой жүгүртүү маданиятын, карым-катнаш маданиятын, эстетика-көркөм маданиятын, психологиялык маданиятын ж.б. маданияттарды өнүктүрүшү зарыл» - деп тактоо киргизет [2, 32].

«Маданият» түшүнүгүнүн жогоруда каралган маани-мазмуну, ошол авторлор маданиятты тарыхый жактан өзгөрүп турган, татаал жана көп кырдуу кубулуш, дүйнөнү өздөштүрүүнүн ыкмасы, коомдук мааниси бар баалуулуктарды түзүү, адамдын чыгармачыл дараметинин материалдык жана рухий ишмердүүлүк чөйрөсүндө жүзөгө ашуусу катары түшүнүшөт деп жыйынтык чыгарганга мүмкүндүк берди. Бул предметтердин жана

баалуулуктардын жөн гана суммасы эмес, ал адамдын жөндөмдөрү менен табият тартуулаган шыктарынын ачылып көрүнүш процесси [10; 11].

Ар түрдүү илимий булактарда изилдөөчүлөр адамдын ишмердүүлүк типтериндеги айырмачылыктарга, анын ички мүнөздөмөлөрүнө ж.б. таянып маданиятты материалдык жана рухий маданият деп бөлүп жүрүшөт. Материалдык жана рухий маданият органикалык жуурулушкан чөйрө болуп көркөм маданият саналат.

М.С. Каган, көркөм маданияттын жалпы эле маданияттагы ордун аныктап, ишмердүүлүктөн материалдык, рухий жана көркөм формаларынын ортосундагы олуттуу айырмачылыктарды баса белгилеген. Бул автор көркөм маданияттын башкы функцияларын төмөнкүлөрдөн көрөт:

- Көркөм баалуулуктарды сактоону камсыздоо;
- Ошол баалуулуктарды муундан муунга өткөрүп берүү, анткени, социалдык турмуштун тарыхый өзгөргүчтүгү актуалдаштырууну, ар бир жаңы доордун рухий турмушуна аралашуусун талап кылат;
- Искусствону коомдук турмушта, маданияттын башка тармактарындагы болуп жаткан өзгөрүүлөргө, искусствонун өзүнүн өнүгүүсүнүн логикасына ылайык такай жаңылап турууну камсыздоо [9, 31-33].
- «Көркөм маданият» түшүнүгү дагы көп өлчөмдүү жана ар түрдүү болуп саналат. «Көркөм маданият» түшүнүгүнүн маани-маңызын карап көрөлү жана алардын ичинен бир кыйла маңыздууларын бөлүп көрсөтөлү:
- Бул «тиешелүү коом тарабынан түзүлгөн көркөм баалуулуктардын тобу, о.э. ошол баалуулуктарды жаратуу, таркатуу жана аларды коом жана анын ар бир адамынын кабылдоо процесси» (Ю.А. Лукин) [9, 22];
- «көркөм чыгармаларды сактоо, таркатуу, кабылдоо, баалоо, окуп үйрөнүү» (А.И. Кравченко) [5, 620];
- «искусствону түшүнүү, андан ырахат алуу маданияты, түбү келип бул эстетикалык тарбия берүү маданияты» (В.В. Журавлев) [5, 24];
- «коомдун көркөм ишмердүүлүк процесси, анын натыйжалары, бүткүл коомдук көркөм коммуникация, коомдун көркөм ишмердүүлүгү менен байланышкан адамдардын көп түрдүү карым-катнаштары» (Л.Н. Коган) [4, 9].

Көркөм маданияттын өзгөчө бир чакан системасы катары музыкалык маданиятты эсептешет. Алсак, А.Н. Сохор, көркөм маданияттын айрым тармактарын искусствонун түрлөрүнө ылайыктап чакан система катары бөлүүгө мүмкүн экенин белгилеп, музыкалык маданиятты бир кыйла жогорку деңгээлдеги системаларга: коомдун көркөм маданиятына, анын рухий маданиятына, жалпы эле маданиятка карата чакан система катары карайт [8].

Музыкалык маданиятты өзгөчө феномен катары ар түрдүү изилдөөчүлөр изилдешкен (Б.В. Асафьев, В.В. Медушевский, Е.В. Назайкинский, А.Н. Сохор, Б.М. Теплов, Ю.Н. Холопов, В.А. Цуккерман ж.б.). Аты аталган илимпоздордун эмгектери музыкалык маданияттын маани-маңызын жана анын айрым тараптарынын спецификасын аныктаганга мүмкүнчүлүк берди. Бирок, ушул авторлордун өзү бүгүнкү күнгө чейин бул татаал жана көп кырдуу феномендин так, бардыгын өзүнө камтыган аныктамасы жок экенин белгилеп жүрүшөт.

«Музыкалык маданият» феноменине болгон кызыгуу изилдөөчүлөрдү анын көптөгөн аспектилерин изилдегенге шыктандырды. Ошентип музыкалык маданият философиянын, тарыхтын, музыкалык искусствонун жалпы теориясы жана методологиясынын, музыкалык педагогиканын, психология жана эстетиканын, социологиянын, культурологиянын, музыкалык фольклордун ж.б. алкагында активдүү изилдене баштаган.

Маданият «жоктон бар болбойт». Ал адам ишмердүүлүгүнүн натыйжасында жаралган жана жаралып жатат. Ошондуктан музыкалык маданият сындуу көп кырдуу жана татаал феноменди изилдөөдө өзгөчө орунду ишмердүүлүк подходу ээлеген жана азыр дагы ээлеп келе жатат. Анткени, бул подход маданиятка адам ишмердүүлүгүнүн формаларынын, ыкмаларынын, карражаттары менен натыйжаларынын жыйындысы катары аныктама берет.

Демек, ишмердүүлүк подходу маданияттын субъектисине басым жасап көңүл буруу менен музыкалык маданиятты адам ишмердүүлүгүнүн ыкмаларынын жыйындысы катары чечмелейт.

Ишмердүүлүк подходу музыкалык педагогика боюнча жазылган эмгектердеги музыкалык маданиятты чечмелөөдө колдонулат. Атап айтсак, Ю.Б. Алиев музыкалык тарбияны «музыкалык ишмердүүлүктүн коомдук-тарыхый тажрыйбасын жаңы муунга өткөрүп берүү процесси...» катары чечмелеген [1]. Ал эми Л.В. Школяр, мектеп окуучуларынын музыкалык маданиятын мүнөздөп жатып «жаш баланын, мектеп окуучусунун жаратуучу катары, сүрөткер катары калыптанышы фундаменталдык жөндөмдөрдү – уга билүү өнөрүн, көрө билүү өнөрүн, сезе билүү өнөрүн, ойлоно билүү өнөрүн өнүктүрбөй туруп мүмкүн эмес...» деп өзгөчө баса белгилейт [9; 12], ошондой эле негизги принцип катары искусствону иш-аракеттин жардамы менен өздөштүрүүнү сунуштайт.

Л.Н. Коган менен Ю.Р. Вишневский, адамдын ар кандай эле ишмердүүлүгү маданиятты өнүктүрө жана байыта бербей турганын баса көрсөтүшүп, ошол ишмердүүлүктүн натыйжасында адамдын өзүн өнүктүргөн жана өзгөрткөн материалдык жана рухий маданияттын жаңы үлгүлөрү менен баалуулуктары жаралган ишмердүүлүктү гана маданият деп аташ керек деп баса көрсөтүшкөн [3].

Музыкалык маданиятка берилген аныктамаларда авторлор көбүнчөсү жеке субъекттин музыкалык маданиятына токтолушуп, анын ошол адамдын «искусствону түшүнүү жана андан ырахат алуу» жөндөмүндөгү көрүнүшү катары баалашат (Л.А. Рапацкая) [7, 41]. Маданият түшүнүгүнө айрым авторлор (Э.А. Баллер, Л.В. Залеская, Н.С. Злобин, Л.И. Казакова, Л.Н. Коган, Ю.Р. Вишневский ж.б.) адамдардын активдүү чыгармачыл ишмердүүлүгүн, субъект тарабынан көркөм баалуулуктарды, анын ичинде музыкалык искусствону жаратуу, кабылдоо жана өздөштүрүү процессин кошушат.

Ошентип, музыкалык маданият эки тараптан каралышы керек – коомдун маданияты катары жана инсандын маданияты катары. Маданий тажрыйбаны өздөштүрүү процессинде өткөн учур менен азыркы учурдун маданиятын тек гана информациялык өздөштүрүү эмес, адамзаттын көркөм тажрыйбасын жекече рухий-баалуулук катары, жекече көркөм ишмердүүлүк же жекече көркөм продукт катары өзгөртүү да ишке ашат. Ошондуктан изилдөөчүлөр музыкалык маданиятты эки позициядан карашкан: коомдун маданияты менен инсандын маданиятынан.

Музыкалык маданият инсандык подходко ылайык субъектинин жеке өзүн мүнөздөгөн сапаттардын жана жөндөмдөрдүн жыйындысы катары саналат: тарбия аркылуу калыптанган кызыкчылык, музыкалык табит, музыканын теориясы жана тарыхы, эстетика жана башка илимдер боюнча билимдерди кеңейтүү, көркөм ишмердүүлүктүн ыкмалары жана чеберчилигине ээ болуу.

Тарыхый планда музыкалык маданиятты төмөнкүчө кароо мүмкүн:

- Доордун чагылышы катары;

- Тиешелүү шарттарда, дүйнөлүк цивилизациянын, тиешелүү региондун (өлкөнүн) социомаданий өнүгүүсүнүн контекстинде пайда болгон адам ишмердүүлүгүнүн натыйжасы катары;

- Анын өнүгүүсүнүн мезгилдерге бөлүнүшү жана негизги тенденциялары катары.

Гришанович Н.Н. инсандын музыкалык маданиятына төмөнкүчө аныктама берет:

- Адамзаттын музыкалык маданиятына болгон кызыгууну тарбиялоону талап кылган баалуулук катары мамиле жасоо маданияты катары; дүйнөлүк мааниге ээ музыкалык нарк-дөөлөттөрдү өздөштүрүү жана өзүнүн жекече көркөм тажрыйбасын байытууга активдүү аракет кылуу катары; билим берүү процессинде инсандын музыкалык-чыгармачыл базалык жөндөмдөрүн системалуу өнүктүрүүнү талап кылган музыкалык тажрыйбанын мүнөздөмөсү саналган көркөм кабылдоонун маданияты катары;

- Музыкалык ой жүгүртүү маданияты катары, б.а. музыкалык искусствонун руханий, нравалык-эстетикалык, идеялык-эмоционалдык жана турмуштук маани-мазмунун таануу жөндөмү катары; музыкалык искусствонун тилин түшүнүү жана ошол тилде карым-катнаш түзө билүүнү, өнүккөн музыкалык аң-сезим катары [4].

Музыкалык педагогикада музыкалык маданият максаттуу, билим берүү процессинде калыптануучу, сулуулуктун эталону катары саналган баалуу музыкалык искусство дүйнөсүн адамдын кабылдоо, өздөштүрүү жана түзүүгө болгон муктаждыгы жана жөндөмү, инсандын музыкада камтылган жалпы адамзаттык баалуулуктарды жана идеалдарды өздөштүрүү даражасы катары аныкталат.

Жогоруда айтылгандарды жалпылап атсак, музыкалык маданият адамдардын музыкалык практикасынын бүткүл чөйрөсүн өзүнө камтыйт. Ал музыкалык искусство жаатындагы рухий баалуулуктардын көп түрдүү көрүнүштөрүнүн негизинде дүйнөнү өздөштүрүү, таануунун ыкмасы болуп саналат. Мындан тышкары, музыкалык маданият адамдын спецификалык маданий-жаратмандык ишмердүүлүгүнүн натыйжасы дагы болуп эсептелет.

Жогоруда айтылган пикирге таянып, инсандан тышкары коомдун музыкалык маданияты болбойт, о.э. адамдын чыгармачыл дараметин жана ориентациясын калыптандырбай туруп коомдун маданий-жаратмандык ишмердүүлүгү өз маанисин жоготот деп айтууга болот.

Ошентип, музыкалык маданиятты жаңы информациялык мазмундун калыптануу процесси, адамдын музыкалык искусство чөйрөсүндөгү компетенттүүлүгүнүн туруктуу өнүгүү процесси, конкреттүү социумдун жана жалпы эле цивилизациянын интеллектуалдык жана руханий «казынасын» топтоо процесси катары эсептесек болот.

Адабияттар

1. Алиев, Ю.Б. Музыкальное воспитание [Текст] / Ю.Б. Алиев // Музыкальная энциклопедия / гл. ред. Ю.В. Келдыш: в 3 т. - М.,1976. Т. 3. – 755 с.
2. Вавилин, Е.А., Фофанов, В.П. Исторический материализм и категория культуры. Теоретико-методологический аспект [Текст] / Е.А. Вавилин, В.П. Фофанов. – Новосибирск: Наука, 1983. – 198 с.
3. Журавлев, В.В. Мир художественной культуры: философские очерки [Текст] / В.В. Журавлев. – М.: Мысль, 1987. – 237 с.
4. Коган, Л.Н. Художественная культура и художественное воспитание [Текст] / Л.Н. Коган. – М.: «Знание», 1979. – 64 с.
5. Кравченко, А.И. Культурология. Словарь [Текст] / А.И. Кравченко. - М.: Академический проект, 2000. – 671 с.
6. Лихачев, Д.С. Экология культуры [Текст] / Д.С. Лихачев // «Памятники Отечества». 1980. №2. [Электронный ресурс]. Режим доступа http://svitk.ru/004_book_book/16b/3564/lihachev-ekologiya_kulturi.php [дата обращения 06.07.2017]
7. Рапацкая, Л.А. Формирование художественной культуры учителя музыки [Текст] / Л.А. Рапацкая. – М. 1991. – 137 с.
8. Сохор, А.Н. Социология и музыкальная культура [Текст] / А.Н. Сохор. – М.: Сов. композитор, 1975. – 202 с.
9. Школяр, Л.В., Красильникова, М.С., Критская Е.Д. и др. Изучение музыкальной культуры младших школьников // Теория и методика муз образования детей / Л.В. Школяр, М.С. Красильникова, Е.Д. Критская и др. – М., 1998. – 290 с.
10. Нурбаев, А. С. Формирование духовной и музыкальной культуры современной личности / А. С. Нурбаев // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 1, № 3. – С. 311-317. – DOI 10.52754/16947452_2021_1_3_311. – EDN BDMTDI.
11. Шарипова, Э. К. массовая музыкальная культура / Э. К. Шарипова, Д. А. Ырзаков, А. Асан Уулу // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 1, № 3. – С. 318-326. – DOI 10.52754/16947452_2021_1_3_318. – EDN KYTIGZ.
12. Арапов, А. Р. Заманбап маданияттагы массалык музыканын ролу / А. Р. Арапов, Г. Т. Маматалиева // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Философия. Социология. Политология. – 2024. – No. 1(3). – P. 46-52. – DOI 10.52754/16948823_2024_1(3)_7. – EDN OVVGHA.